

אגדת ה'יום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

חולין נז | האם יש מלך לנמלים

בין חריצות למערכתיות

לא רק העצל צריך ללכת אל הנמלה. גם החרוץ, או מי ששואף להיות חרוץ, צריך ללכת לפעמים אל הנמלה ולהתבונן כיצד מיישמים את החריצות באופן נכון. לכן אגדתנו, כחלק מסוגיה העוסקת בהכרת המציאות של בעלי החיים, מתארת את התבוננותו של רבי שמעון בן חלפתא בנמלים (במדרשים אחרים, אגב, הוא מתבונן בנמלה ומגיע למסקנות שונות. לא נעמוד עליהן כאן).

רבי שמעון בן חלפתא מעוניין לדעת אם אכן הנמלים מתנהלות ללא מלך. יש אמנם נמלה שאנו מכנים אותה "מלכה", וידוע לנו שיש מערכת של תפקידים בקן הנמלים, ולכן נצטרך להגדיר מה בדיוק בדק רבי שמעון בן חלפתא – ומה הייתה מסקנתו.

לדעת המהר"ל, רבי שמעון בן חלפתא הבין מהפסוק שהנמלים חרוצות בגלל העובדה שאין להן מושל. אין להן סדר, חוקיות, כוח מארגן, הן פשוט רצות. הוא בדק מה יקרה אם יערער את עולמן של הנמלים ויטעה אותן, ונכח לדעת שהנמלים פועלות במהירות ללא היגיון. אם יש נמלה בעייתית – מחסלים אותה מיד, בלי שאלות ובלי עיכובים. מכאן שהנמלים אכן פועלות באופן חופשי וחסר מעצורים. רב אחא בריה דרבא העיר שהמסקנה אינה מוכרחת, כי ייתכן שהחיפזון הוא הוא הסדר שלפיו חיות הנמלים. זהו "צו המלך" או אפילו "המלך" עצמו שנוכח בקרבן, הן פועלות מתוך חוק הטבע שנמלים חייבות להזדה.

אפשר להבין שרבי שמעון הוטרד מהמתח שבין הזריזות לסדר – האם הזריזות אפשרית רק כשאין מערכת שכובלת אותה? האם המערכתיות והרגולציה, ואפילו סדר ומשמעת שהאדם הפרטי מטיל על עצמו, חוסמים את האדם מלפעול במלוא המהירות? המסקנה של רבי שמעון היא שאכן כן, יתרון של הנמלים הוא שאין להן חסמים. סביר שרבי שמעון לא בא להגיד שצריך לפרוק כמו עול ולחיות באנרכיה, אלא להכיר בעובדה שבני האדם לא יהיו לעולם זריזים באופן קיצוני כמו הנמלים, כיוון שאנו חיים על

פי "מלכות", על פי משטר וסדר. זה מעכב, לפעמים זה כובל ממש, אבל בזו באה לידי ביטוי צורת החיים האנושית. יכול להיות שהערתו של רב אחא מערערת על זאת: לנמלים אכן אין עול מלכות, אבל מבחינה עקרונית – הזריזות עצמה יכולה להיות החוק, העיקרון המנחה בחיים. אם אדם יחליט שהמהירות הגבוהה היא אופן הפעולה שבו, היא הדרך שבה הוא צריך להתנהל, הרי שהוא יתנהל באופן שקול ומושכל ועם זאת בזריזות שיא.

נציע גם אפשרות אחרת: ייתכן שרבי שמעון בא לבדוק אם לנמלים יש מערכת מסודרת של חיים, או שהן חיות כעדר. לשם כך הוא הבדיל נמלה אחת מחברותיה, סימן אותה ואף יצר לה כללי מציאות אחרים. האמת, בעיניה, היא שיש צל ואין שמש – אבל זו אמת סובייקטיבית של נמלה יחידה. ההמון לא הכיל את עולמה של נמלה יחידה, ורמס אותה. מזה הסיק רבי שמעון שלנמלים אין ממלכה. גם התופעה הביולוגית שאנו מכנים בתור "ממלכת הנמלים" אינה ממלכה אמיתית – כי ממלכה נמדדת במקום שהיא נותנת לפרט. הנמלים חרוצות, אולי דווקא מפני שכל נמלה זעירה בטלה כלפי ההמון.

את הערתו של רב אחאי אפשר להבין כמחלוקת עקרונית על מסקנת הברדיקה של רבי שמעון בן חלפתא, אך ייתכן גם שזו הערה כללית בנוגע למחקר הטבע. אפשר לערוך ניסויים ולהגיע למסקנות, אך לעמוד על עומק המהות של בעלי החיים – זו חכמה שניתנה רק לשלמה.

מאי עסקן בדברים? א"ר משרשיא, דכתיב: לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה אמר: איזיל איחזי אי ודאי הוא דלית להו מלכא! אזל בתקופת תמוז, פרסיה לגלימיה אקינא דשומשמני, נפק אתא חד מינייהו, אתנח ביה סימנא, על אמר להו נפל טולא, נפקו ואתו, דלייה לגלימיה נפל שמשא, נפלו עליה וקטליה. אמר: שמע מינה, לית להו מלכא, דאי אית להו, הרמנא דמלכא לא ליבעו?

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי: ודלמא מלכא הוה בהדייהו? אי נמי, הרמנא דמלכא הוה נקיטי, אי נמי בין מלכא למלכא הוה, דכתיב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה, אלא, סמוך אהימנותא דשלמה.